

Na koncu valja reći sljedeće: iako je autor uspio raskrinkati određena politički tendenci-ozna i neutemeljena pisanja (npr. kod izraza *lingua seruiana*); iako je uspio dokazati neke prilično velike postavke, primjerice o postojanju određenih pravoslavnih Hrvata, najviše u bivšoj Vojnoj krajini, zatim u Crnoj Gori (doduše, dotični krajišnici su prije rezultat popravoslavljanja bivšeg katoličkoga puka ili njegov svojevoljni odlazak u pravoslavlje, nego kakvih „raških Hrvata“); iako je uspio osporiti pozitivističke postavke i nedostatna tumačenja (str. 164-166, usp. i fusnota 54), sam čini krupne greške time što nedovoljno poznaje proces izgradnje identiteta u predmodernom naspram modernoga doba; zanemaruje važnost konkurentnih etnonima poput „Ilir“, „Slovinac“, „Dubrovčanin“, „Dalmatin“, „Slovenac“, kao i obilje regionalnih oznaka koje nisu uvijek sinonimne s „Hrvat“ ili s percipiranim hrvatskim prostorom, te što citate ponekad ne prenosi vjerno ili izostavlja kontekst (npr. citat iz članka Mirjane Strčić iz 1987. citira točno na 95. stranici, no ne navodi da je u biti iz fusnote 32, i izostavlja bitni kontekst za širu identitetsku priču). Tu je još sporan pokoji rubni i pristrani komentar, npr. o naravi jugoslavenskoga monarhističkog režima u tretmanu Milana Šufflaya ili jugoslavenskoga komunističkog režima prema slovenskom povjesničaru Ljudmilu Hauptmannu „zbog njegove prohrvatske orijentacije“, odnosno, amaterskom povjesničaru Kerubinu Šegviću, ne spominjući njegovu ulogu u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (usp. str. 236, fusn. 70).

Ovaj osvrt kratki je pokušaj ocjenjivanja djela koje ima vrlo široki tematski i vremenski raspon. Za cjeloviti pregled djela trebalo bi ispisati barem još deset stranica teksta. Iz svega dosad priloženog može se ustanoviti sljedeće: na svu žalost, iako je knjiga puno obećavala – te premda bi trebala dobiti povoljniju ocjenu zbog zamagljene i nezahvalne teme, s kojom se autor smjelo uhvatio u koštac – mora se jasno istaknuti da je zadatak tek polovično ispunila. Grčevićeva monografija u ovom je trenutku, grubo rečeno, osrednje postignuće. No, ukoliko bi se napisalo nadopunjeno i ispravljeno drugo izdanje knjige, djelo bi moglo dosegnuti jako visoku kvalitetu i poslužiti kao temeljna knjiga za proučavanje nedovoljno rasvijetljenih i spornih kroatističkih tema. U svakom će slučaju biti zanimljiva i korisna mnogim čitateljima.

Moreno Vuleta i Zvonimir Plavec

Mikrohistorija kasnosrednjovjekovnog dalmatinskog sela

Fabian Kümmeler, Korčula: Ländliche Lebenswelten und Gemeinschaften im venezianischen Dalmatien (1420–1499), Südosteuropäische Arbeiten 165, Berlin: de Gruyter, 2021, 516 str.

Iako nije jedna od velikih tema hrvatske medievistike, o selu i seoskom svijetu hrvatskog srednjovjekovlja postoji sad već nekoliko značajnih radova koje potpisuju povjesničari poput Josipa Adamčeka, Tomislava Raukara, Josipa Kolanovića, Damira Karbića, Ante Nazora i drugih. Monografija Fabiana Kümmelera, *Korčula. Ländliche Lebenswelten und Gemeinschaften im venezianischen Dalmatien (1420–1499)*, koja analizira seoski

svijet Korčule u razdoblju od dolaska otoka pod mletačku vlast 1420. do izbijanja Drugog mletačko-osmanskog rata 1499. godine, novi je doprinos tomu nizu. Srednjovjekovnoj Korčuli, jednoj od dokumentarno najbolje posvjedočenih dalmatinskih komuna, monografije su posvetili Vinko Foretić i Serdo Dokoza (za razdoblje razvijenog srednjeg vijeka) te Oliver Jens Schmitt (za razdoblje 15. stoljeća), no Kümmeler je prvi koji se fokusira isključivo na seoski život otoka. Štoviše, posrijedi je prva studija uopće koja dalmatinskom selu kasnog srednjeg vijeka pristupa iz mikrohistorijske perspektive. Pritom su u fokusu Kümmelerovih interesa su dva naširoko raspravljana i primjenjivana koncepta: životnog svijeta (*Lebenswelt*), koji misli, djela, iskustva individualnih povijesnih aktera interpretira u kontekstu društvenih struktura, te zajednice (*Gemeinschaft*), shvaćene ne samo kao zatvorene pravne kategorije, nego kao otvorene simbolične konstrukcije stvarane kroz društvene procese. Kümmelerova *Korčula* tako rekonstruira odabrane segmente životnih svjetova korčulanskih seljaka, na osnovi čega iznosi šire zaključke o funkcioniranju korčulanskih seoskih zajednica.

Knjiga je podijeljena u sedam poglavlja, od čega poglavlja III-VI čine jezgru studije. Treće je pritom kontekstualno poglavlje u kojem se donosi pregled političke i društvene povijesti Korčule u širem regionalnom kontekstu i kontekstu političke povijesti mletačkog imperija u 15. stoljeću. Nakon njega slijede mikrohistorijska poglavlja. Četvrto donosi uvid u administrativnu strukturu seoskih područja korčulanske komune, pri čemu se razlaže samouprava četiriju većih korčulanskih sela (Blata, Čare, Smokvice i Žrnova) kao mreža izabranih lokalnih službenika i uloga koju su oni igrali u širenju administrativne pismenosti u seoskom prostoru. Peto poglavlje rekonstruira dijelove životnih svjetova korčulanskih seljaka, na osnovi kojih raspravlja o pitanjima obiteljske kohezije, osobne reputacije i časti, braka i smrti unutar seoskih zajednica, kao i o funkcioniranju spomenutih korčulanskih sela (*casalia*) kao pravnih zajednica. Šesto poglavlje, naposljetku, rekonstruira životne svjetove pastira, pri čemu se oni promatraju kao zasebna "socio-profesionalna zajednica unutar zajednice". Bila je oblikovana kroz zajedničku aktivnost čuvanja stoke, ali i kroz brojne konflikte do kojih je dolazilo tijekom te aktivnosti.

Kümmeler korčulanske prilike redovito smješta u širi regionalni kontekst. Administrativno-političke trzavice unutar komune analizira u okviru funkcioniranja mletačkog imperija, otkrivajući, na primjer, dosege mletačkih državotvornih mjera u ruralnim dijelovima *Stato da Màr*. Povlače se isto tako i usporedbe sa sjevernotalijanskim komunama, ali i s dalmatinskim selima na obali, u selima šibenskog zaleđa i Poljicama, kojima su se bavili Josip Kolanović, odnosno Ante Nazor. Ovdje i na drugim mjestima Kümmeler pokazuje da je vrlo dobro upoznat ne samo s međunarodnom nego i s hrvatskom historiografijom — što, nažalost, nije slučaj sa svim stranim povjesničarima koji se bave predmodernom dalmatinskom poviješću. Na raznim se mjestima Korčula promatra kao dio Jugoistočne Europe, ili barem takvom naziva, no to se više doima suhom geografskom odrednicom nego što upućuje da je Korčula doista bila dijelom svijeta koji je započinjao u zaleđu južnodalmatinskih komuna. Naime, u samoj knjizi se pokazuje da su, kad uzmemo u obzir pravnu kulturu, širi politički okvir, crkvenu organizaciju, pa i prirodu pastoralizma, korčulanska sela imala malo toga zajedničkoga sa selima u unutrašnjosti Jugoistočne Europe (pa čak, primjerice, i s onima obližnjeg Trebinja).

Kümmelerova *Korčula* nije prva mikrohistorijska studija temeljena na kasnosrednjovjekovnom dalmatinskom materijalu. (I sam autor pored ranijih radova svojega mentora Olivera Jensa Schmitta posebno ističe važnost *Maruše* Zdenke Janeković Römer.) Ipak

Korčula je prva mikrohistorijska studija kasnosrednjovjekovnog dalmatinskog sela. S obzirom na stanje izvora, mikrohistorijski pristup povijesti dalmatinskog sela iznimno je težak, ako ne i nemoguć, no *Korčula* se u tom pogledu pokazuje kao iznimka. Korčulanski izvori, posebno brojni sačuvani zapisi sudskih procesa, omogućili su Kümmleru da detaljno rekonstruira nerijetko vrlo dramatične epizode iz životnih svjetova brojnih korčulanskih seljaka i pastira. U knjizi se tako susrećemo s živopisnim krojačem Jakovom Hvaraninom, koji je izazvao bijes seoske zajednice u Blatu i reakciju biskupa živeći u istom kućanstvu sa suprugom, djecom i konkubinom; s braćom Prvošem i Vidošem Miogostićima koji su se žestoko sukobljavali oko zajedničke štale što je na kraju dovelo do Prvoševa ubojstva; ili s pastirom Antunom Martinovićem kojeg je zbog njegova zanimanja vrijeđao, a zatim i napao postolarov sin Živko Cvitetić prilikom njihova susreta na zabačenoj cesti. Takve epizode, koje Kümmler rekonstruira na osnovi parnica koje su trajale više mjeseci ili čak godina, daju dodatnu potvrdu činjenici da je fond Arhiva Korčule Državnog arhiva u Zadru jedan od najbogatijih arhiva ne samo u dalmatinskom, nego i u širem regionalnom kontekstu.

Premalo je prostora ovdje da bi se spomenuli brojni Kümmlerovi zaključci o svakoj podtemi koju otvara. Još su brojnije dosad nepoznate zanimljivosti koje crpi iz arhiva. Kao studija temeljena na opsežnom arhivskom istraživanju i razrađenom teorijsko-metodološkom okviru Kümmlerova *Korčula* predstavlja iznimno vrijedan doprinos socijalnoj historiji kasnosrednjovjekovne Dalmacije. No, ono što ovu monografiju čini posebnom među sve brojnijim studijama stranih povjesničara koji posljednjih godina rade na srednjovjekovnom i ranonovovjekovnom dalmatinskom materijalu fascinantne su ljudske priče dalmatinskog sela koje ona iznosi na vidjelo. Možemo se stoga nadati da će ova knjiga u skorije vrijeme doživjeti i hrvatski prijevod koji će s tim pričama upoznati i širu domaću publiku.

Luka Špoljarić

Ponešto i o našijencima na Bosporu...

Vjeran Kursar, Croatian Levantines in Ottoman Istanbul, Istanbul: The Isis Press, 2021, 256 str.

Nije prvi put da je historiografski interes usmjeren na povijest hrvatske dijaspore. Dosad je taj fokus pokrivao ponajviše zajednice hrvatskih iseljenika na Apeninskom poluotoku i susjednom srednjoeuropskom prostoru s obzirom na to da se glavnina migracijskih valova kretala u tim dvama smjerovima. Iako je ofenzivno napredovanje i širenje granica Osman-skog Carstva bilo glavni pokretač ovih iseljeničkih valova u pravcu sigurnijih krajeva, postojali su i obrnuti smjerovi kretanja stanovništva, doduše, manjeg intenziteta. Ovi su bili usmjereni prema Istanbulu, političkom i ekonomskom središtu, kojem je gravitirao najveći dio ranonovovjekovnog Balkana. Studija Vjerana Kursara promatra prisutnost iseljenika s hrvatskog povijesnog prostora u Istanbulu u širokom vremenskom rasponu, od kasnog

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

54

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase, sans-serif font.

ZAGREB 2022.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 54, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Domagoj Tončinić

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Filip Šimetin Šegvić (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

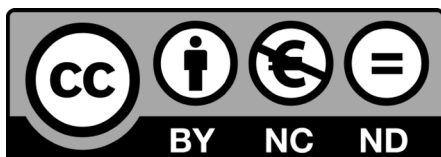
Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

DOI: 10.17234/RadoviZHP.54

Djelo je objavljeno pod uvjetima Creative Commons Autorstvo-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 Međunarodne javne licence (CC-BY-NC-ND) koja dopušta korištenje, dijeljenje i umnažanje djela, ali samo u nekomercijalne svrhe i uz uvjet da se ispravno citira djelo i autora, te uputi na izvor. Dijeljenje djela u prerađenom ili izmijenjenom obliku nije dopušteno.